

УДК 328.16(477)“20”

**ПОЛІТИЧНА КРИЗА В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ:
ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ****THE POLITICAL CRISIS IN MODERN UKRAINE:
A VALUE ASPECT****Щедрова Г. П.,**

доктор політичних наук, професор, завідувач
кафедри політології та міжнародних відносин
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
(Дніпро, Україна),
e-mail: dh.psh@duan.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0003-1884-0799>

Shchedrova G. P.,

Doctor of Political Sciences, Professor, Head of the
Department of Political Science and International
Relations Higher educational institution «Alfred
Nobel University» (Dnipro, Ukraine),
e-mail: dh.psh@duan.edu.ua,
<https://orcid.org/0000-0003-1884-0799>

Досліджено роль ціннісного фактору у контексті кризових явищ у політичній сфері сучасної України. Визначено, якими цінностями послуговувалися українці у формуванні свого політичного світосприйняття, як і за яких обставин такі цінності зазнавали змін.

Проаналізовано взаємозв'язок між превалюючими цінностями та кризами, що виникають у суспільстві, зокрема, кризою комунікації, відповідальності влади, інституціональною кризою тощо.

З'ясовано, що політичні цінності є одним із інструментів у процесі демократизації, а демократичні цінності суспільства, у свою чергу, формуються шляхом взаємної комунікації влади і громадян. Під демократичними цінностями, як правило, розуміють повагу до людської гідності, прав і свобод людини, часто отожденою їх із цінностями європейськими або ж протиставляючи їх патерналістським ідеалам попередньої історико-політичної епохи та цінностям особистого благополуччя.

Ключові слова: політичні цінності, політична криза, соціально-політична комунікація, громадянське суспільство, демократизація, євроінтеграція, держава, влада.

The role of the value factor in the context of crisis phenomena in the political sphere of modern Ukraine is investigated. It is determined what values were used by Ukrainians in shaping their political worldview, and under what circumstances such values were changed.

The relationship between prevailing values and crises that arise in society, is analyzed, such as the crisis of communication, the responsibility of the authorities, the institutional crisis, etc.

It has been found out that political values are one of the instruments in the process of democratization, and democratic values of society, in turn, are formed through mutual communication between the authorities and the citizens. Democratic values tend to mean respect for human dignity, human rights and freedoms, often equating them with European values or contrasting them with paternalistic ideals of the previous historical and political era and values of personal well-being.

Keywords: political values, political crisis, socio-political communication, civil society, democratization, European integration, state, power.

Цінності – одна з центральних тем у дослідженні й характеристиці політичної системи суспільства, особливо у період криз і зламів цивілізаційного вибору. Політичні цінності зазвичай дивізуалізовані, однак саме вони часто виступають мірилом в оцінці рівня демократичності суспільства та державного врядування, геополітичного вибору та стану політичної культури тощо. В умовах української політичної дійсності, коли політичний процес

є строкатим і динамічним, визначити сталий набір політичних цінностей дуже важко. Водночас, зафіксувати зміни ціннісних орієнтацій та з'ясувати проблеми їхнього вибору є важливим завданням, з огляду на вплив пропаганди та використання різних політичних та моральних цінностей у якості домінант якісних змін, яких потребує суспільство та які мотивують його до активності.

Протягом останніх півтора десятиріч років Україна пережила кілька пікових моментів у суспільно-політичному житті, які супроводжувалися просуванням тих чи інших політичних цінностей, що відповідали моменту й очікуванням громадян. Попри те, що вказані моральні орієнтири мали переважно декларативний характер, вони лягали в основу політичної ідеології, за якою формувався вектор внутрішньої та зовнішньої політики держави. Перманентні цикли нестабільності призвели й до кризи цінностей, які так і не набули національних рис і не стали стабільною надбудовою політичної культури в Україні. Актуальності проблематики дослідження додає і той факт, що жодні політичні системи суспільства та режими не здатні оптимально функціонувати без існуючої цілісної системи суспільно-політичних цінностей. Останні вітчизняний дослідник О. Радченко назвав «основною національного архетипу, що мотивують його політичну поведінку» [8, с. 1-2].

Загалом, питанню політичних цінностей та ціннісного аспекту суспільно-політичного життя присвячено ряд наукових розвідок вітчизняних учених. Так, політичні цінності як чинники демократизації українського суспільства досліджують Л. Бунецький, І. Жеребятнікова, А. Колодій, М. Михальченко, В. Шусть; цінності у рамках аналізу політичної культури – О. Дьоміна, М. Остапенко, Ю. Шайгородський; ціннісний вимір політичних трансформацій – Т. Андрійчук, В. Горбатенко, Н. Жабінець, А. Кудряченко, О. Лященко, О. Радченко та ін. Вказані та споріднені дослідження модерно концептуалізують проблему ціннісного аспекту політики. Однак доцільно звернути увагу й на ті загострення і злами, які супроводжують процес конструювання набору політичних цінностей в Україні.

Чи не найголовнішою обставиною протікання політичного процесу в Україні є кризовість – інституціональна, урядова, парламентська, конституційна тощо. У таких умовах українці важко консолідувати владу і суспільство у напрямку напрацювання ціннісної парадигми розвитку держави, що породжує ще один чинник – кризу цінностей як суспільних, так і політичних. Однією з причин перелічених факторів є відсутність взаємної комунікації влади і суспільства. На думку українського дослідника О. Радченка, успішне функціонування сучасної демократії, залученість громадян до політики, їхня політична компетентність, здатність робити усвідомлений, обґрунтований вибір і ухвалювати раціональні рішення – все це залежить від доступу громадян до всієї можливої інформації про діяльність урядів, парламентів, інших офіційних інституцій, не кажучи вже про перебіг виборів та поведінку учасників електорального процесу

[7, с. 136-137]. Відповідно, провідними ціннісними ознаками соціально-політичної комунікації як механізму взаємодії органів державної влади та громадянського суспільства є консолідованість, прийняття іншої точки зору, взаєморозуміння та довіра. Інший висновок – криза цінностей є наслідком кризи комунікації, у виключних випадках можливий зворотній зв'язок.

Сам кризовий стан державних стосунків як невід'ємна частина перехідного етапу державотворення, зумовлює формування особливого спектру політичних цінностей, серед яких виборність органів влади, різноманітні свободи (слова, друку, пересування, підприємництва та ін.). І сама держава у її кінцевому баченні також може вважатися цінністю, де політична влада буде легітимною, інституціональні реформи – демократичними, процеси формування інститутів громадянського суспільства – відкритими і не політизованими.

Термін «політичні цінності» має бінарне трактування. З одного боку, говоримо про певні цілі, мотиви, ідеї, а з іншого – про засоби, за допомогою яких досягаються очікувані результати. Політологічний енциклопедичний словник інтерпретує політичні цінності як феномен свідомості, наголошуючи, що вони є невід'ємною частиною політичної культури суспільства і віддзеркалюються в політичній свідомості людей [3, с. 719]. Категоризуючи та класифікуючи політичні цінності, мають на увазі переважно політичні явища, що уособлюють суспільні моральні сенси. Тут йдеться про свободу, справедливість, солідарність, рівність, безпеку, добробут, порядок, незалежність та ін. Досвід країн сталої демократії доводить, що сукупність перерахованих цінностей складає базовий потенціал для модернізації політичної системи.

Наголосимо, що основоположні цінності Української держави описує Конституція України, це – суверенітет, незалежність, демократія (ст. 1), людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека (ст. 3), верховенство права і конституціоналізм (ст. 8), захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальна спрямованість економіки (ст. 13) тощо [6]. Також Основний Закон закріпив і європейський вибір України – європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу.

Звернімо увагу на той факт, що комплекс з умовною назвою «демократичні цінності» з утвердженням євроінтеграційного вектору доповнився таким альтернативним блоком цінностей, як «європейські». З одного боку, зацікавлена політична еліта намагалася ці типи цінностей ототожнити, з іншого, прихильники полярної точки зору робили спроби протиставити європейським цінностям патерналізм, ностальгію за визначеністю і благами Радянського Союзу. Такі тенденції були, зокрема, зафіксовані під час дослідження Інституту Горшеніна у співпраці з Представництвом Фонду ім. Фрідріха Еберта в Україні та Білорусі [9]. Проаналізовані дані засвідчили, що європейські цінності (верховенство права, демократія, свобода

слова, чесність/прозорість, прагнення надати рівні можливості усім громадянам) мають найменшу підтримку у фокус-групах, більш популярними є цінності патерналістського спрямування (якісні та безкоштовні освіта і медицина, гідні пенсії, соціальні виплати, забезпеченість робочими місцями, співмірні отримуваним доходам ціни, стабільність) та цінності особистого благополуччя (здоров'я, успіх, достаток, щаслива сім'я, відсутність стресів, рідше – інтелектуальний і особистісний розвиток). Вочевидь, йдеться про пріоритет базових та першочергових потреб, стан задоволення яких лишається скоріш невідповідним очікуванням громадян, аніж вкрай низьким.

Загалом концепт «європейські цінності» набував різних змістів, особливо в період електоральних кампаній, – від основоположних принципів прогресивного розвитку до ототожнення з антиподами людської гідності і моралі. Ще один аспект – морально-релігійні постулати, зокрема, біблійні чи православні, які адаптували до суспільних чи політичних цінностей. Означені варіанти завжди брала на озброєння медіа-пропаганда, викривлюючи як реальність, так і істинний зміст поняття.

Показово, що зміни ціннісного вектору в Україні відбувалися у переломні моменти державотворення – це і Помаранчева революція 2003-2004 рр., і Революція Гідності 2013-2014 рр., і період президентсько-парламентської кампанії 2019 р. У перших двох випадках на авансцену висувалися ідеї європейських ідеалів та розвитку як цивілізаційний вибір України. Через відсутність відчутного поступу у просуванні реформ (що важливо, в індивідуальному сприйнятті пересічного українця) було зроблено ставку на нові обличчя з превалюючою характеристикою «без зв'язків із колишньою владою». Експерти відзначають голосування скоріше «проти», аніж «за», але його результати вплинули на подальшу побудову ціннісної парадигми.

Аргументація щодо ціннісного вибору та бачення громадян України зазнає постійних змін, зокрема, у контексті проведених різноманітними дослідницькими кампаніями відповідних замірів громадської думки. Так, у 2009 р. Інститутом Горшеніна було проведено соціологічне дослідження «Мораль і життєві цінності українського суспільства», у ході якого з'ясовано, що головні життєві цінності українців – здоров'я (78,7%), матеріальне забезпечення (72,4%), щасливе сімейне життя (49,2%), цікава робота (37,2%), благополучне становище в країні (34,8%) [12]. Подальші дослідження до 2013 р. мали спільні риси, де серед цінностей переважали добробут та здоров'я громадян.

Ситуація зазнала суттєвих змін на межі 2013-2014 рр., коли одночасно з військовою агресією Російської Федерації в Україні зі зміною влади почався активний період реформ. Перший чинник призвів до зміни пріоритетів у напрямку відстоювання цінностей свободи і безпеки, а другий – до запиту на справедливість та універсальність.

У 2015 р. Центр соціальних та маркетингових досліджень «СОЦИС» представив дослідження громадської думки, згідно з результатами якого

найважливішими цінностями для респондентів виявилися безпека, універсальність та доброзичливість [11]. Під час дослідження були також перевірені дві взаємовиключні гіпотези:

- в Україні під час чи внаслідок Євромайдану стався зсув у напрямку цінностей самовираження;
- в Україні внаслідок війни і загального економічного занепаду стався зсув у протилежному напрямку, до цінностей виживання.

Опитування підтвердило першу гіпотезу, що в Україні й надалі спостерігається позитивна динаміка, хоча зміни й відбуваються повільніше, аніж в цілому в світі. Наприкінці 2018 р. фонд «Демократичні ініціативи» імені Льва Кучеріва презентував результати загальнонаціонального соціологічного дослідження, згідно з якими найбільшою цінністю для українців залишається свобода (86%), справедливість (70%), безпека (67%) [4].

Проаналізувавши ціннісну складову двох «оксамитових» революцій, з'ясовано передумови та наслідки цих подій. Зокрема, події 2003-2004 рр. і 2013-2014 рр. засвідчили цінність громадянського суспільства як рушійної сили системних змін та просування європейських ідеалів. В експертних оцінках п'ятиріччя Помаранчевої революції йшлося про демонстрацію суспільством значних моральних цінностей, переваг ціннісних мотивацій над матеріальними для великих мас населення. А події на Майдані можуть увійти в історію як спроба народу України досягти реальних політичних свобод, просунутися до європейських цінностей в умовах достатньо поміркованого авторитарного режиму Л. Кучми [1]. Однак серед експертних оцінок та думок присутній лише фрагментарний опис ідеалів та цінностей Помаранчевої революції, їхня сутність лежить передусім у площині гасел і закликів – про демократичні зміни, захист прав людини, повалення олігархату тощо.

Цінності ж Революції Гідності часом ототожнюють зі складовою модерного націогенезу, адже вони актуалізували такі питання, як формування української ідентичності, захист європейського вибору та загалом захист демократичних цінностей – поваги до людської гідності, прав і свобод людини, які є пріоритетними для європейського політико-правового простору. Обидві події мають як спільні ціннісні аспекти, так і наслідки – наприклад, невдоволення інтенсивністю реалізації цілей та суперечливістю кадрової політики.

Риторика нової влади на чолі з Президентом В. Зеленським має дещо відмінне ціннісне забарвлення: глобальні цінності – життя людини і мир, у державній політиці – перемога над корупцією та демонополізація в енергетиці. Водночас, В. Зеленський на зустрічі з єврокомісаром Й. Ханом заявив, що європейський вибір для України безальтернативний [5]. На думку Президента, відстоювання названих цінностей – це перемога України, сприятиме цьому сильна дипломатія, економічне зростання, міцна армія і активна інформаційна політика [13]. Таким чином, констатуємо зміну ціннісної парадигми із відходом від пріоритету євроінтеграції на користь вирішення конфлікту на Донбасі.

Цінність миру за умови збереження життя людини, яка завжди існувала за замовчуванням і без деталізації, тепер є провідною в ухваленні державних рішень, зокрема, главою держави.

Серед інших ціннісно-моральних маркерів акцентовано протидію корупції як запоруку успішного економічного розвитку та підвищення обізнаності громадян про власні права як умову подальшої розбудови громадянського суспільства та цивілізованого діалогу з владою. Наприкінці 2018 р. фахівці Фонду «Демократичні ініціативи» імені Льва Кучеріва з'ясовували, які цінності стоять за рішеннями українців вдаватися або не вдаватися до корупції [14]. Виявилось, що на вибір респондентів впливають такі сповідувані цінності, як безпека (43,4%), комфорт (14,5%) та шкода суспільству (10,3%). Тобто корупція може або забезпечити, або унеможливити безпеку особи, покращити її комфорт і не є прийнятною з огляду на подальшу шкоду суспільству. Водночас, дослідники зауважують, якщо дати людям можливість отримати критичну для них послугу швидко і гарантовано (наприклад, через ЦНАПи або електронні сервіси) і широко розповісти про таку можливість, люди будуть готові користуватися цією можливістю і не вдаватися до корупції [14].

Загалом цінності – це своєрідне уособлення суспільного запиту. Якщо протягом тривалого часу цей запит не змінюється, це означає, що держава не виконує одну з головних своїх функцій – захист та відстоювання інтересів громадян. Як наслідок – криза та інституціональна стагнація. Відсутність спільних цінностей невідворотно стане чинником кризовості й у суспільстві, і в державі, адже через ціннісне сприйняття громадянин дає оцінку політичним рішенням, виконує або не виконує їх, реалізує механізм самоідентифікації з країною, нацією, зовнішньополітичними ідеалами тощо.

Розглянемо й інший аспект – цінності, на які орієнтуються представники політичної еліти. Тут дослідження експертної думки зафіксувало ідеальне і реальне бачення. Відповідно до результатів дослідження NOKS FISHERS та Центру досліджень публічної політики та комунікацій, «ідеальний профіль» політика практично співпав із європейськими цінностями [10]. Зазначалося, що він має бути універсальним, самостійним, доброзичливим, дбати про безпеку. Однак домінантою у цьому профілі є не доброзичливість, як у Європі, а конформність, тобто готовність жити у межах існуючого в країні правового поля. А визначальними у ціннісній парадигмі реального профілю політика виявилася влада як самоціль і матеріальний фактор. Такі обставини ще раз доводять, що й у даному контексті є декларативна і фактична сторона. По суті, маємо ситуацію, коли створений образ політика пропагує зручні і затребувані цінності. Це ознака як ідеологічної та культурної кризи, так і кризи відповідальності влади.

Щодо інструментів, за допомогою яких можна просувати певні цінності у суспільні відносини, то політика, що спрацьовує у такій ролі у багатьох західних державах, в Україні себе дискредитувала.

Як зазначав вітчизняний політолог В. Горбатенко, «ми обеззброєні в культурному відношенні, зіпсовані маніпуляційними технологіями» [2, с. 9]. Дійсно, цінності, закладені у політичні гасла, апіорі сприймаються населенням вороже, тоді як лідери думок починають формуватися у позаполітичній площині (громадські активісти, митці, блогери тощо). Відповідно, можна назвати серед цінностей-цілей, які б забезпечили поступ у розвитку країни, національну згоду, вільну й відкриту комунікацію – не лише на рівні влада-громадяни, але й всередині суспільства, а також політичну ефективність. Подолавши ціннісний вакуум, можна конкретизувати загальнодержавні цілі та механізми їхньої реалізації.

Отже, політичні цінності, що набули певної інституціональної форми у ціннісній системі суспільства, зокрема, на базі політичної культури, є провідним інструментом процесу демократизації. Беззаперечно, політичні цінності завжди мають соціальний характер, адже відправною точкою формування ціннісних орієнтацій є сама природа людини, її інстинкти і потреби. Ступінь задоволеності цих потреб зумовлює запит суспільства на відповідність держави та її політичної системи певній ціннісній системі координат. Тобто за гострого дефіциту свободи і вільної конкуренції саме ці цінності лягають в основу рушійного суспільного механізму, який детермінує характер і зміст владних відносин. В умовах ціннісного конфлікту влади та суспільства, який є одним із різновидів внутрішньополітичних криз, відбувається культурно-цивілізаційний злам, що, у свою чергу, каталізує подальші еволюційні або революційні зміни.

Протягом років незалежності Україна демонструє циклічну тенденцію тяжіння до так званих європейських цінностей та неспроможність їхнього застосування у вітчизняній політичній практиці. Це призводить до частоті зміни ціннісної парадигми та відсутності досвіду і механізмів її втілення, відтак і до кризи політичних цінностей, які у підсумку не задовольняють пріоритетні запити суспільства. Кризовим явищем є й невідповідність цілей і потреб українців – загальний запит на єднання і консолідацію не корелюється, зокрема, із цінностями геополітичного вибору. Загалом же можна підсумувати, що ціннісний аспект політичної кризи в Україні полягає передусім у конфлікті цінностей «мир – перемога», «свобода – справедливість», «плюралізм – відповідальність» тощо. Вирішити вказані суперечливості можливо лише в умовах налагодженої комунікації між громадянським суспільством та державою, що також відображає ціннісний дискурс сучасної демократії.

Список використаних джерел

1. 5-річчя Помаранчевої революції в оцінках експертів, 2009. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/5-richchya-pomaranchевой-revolutsii-v-otsinkakh-ekspertiv> (дата звернення: 23.10.2019).
2. Горбатенко, В., 2007. Ціннісні аспекти реформування політичної системи України, *Політичний менеджмент*, №3, с. 9–12.

3. Горбатенко, В., Шемшученко, Ю., Бабкін, В., 2004. Політологічний енциклопедичний словник. Київ: Генеза, 736 с.

4. Дослідження: що українці знають про свої права? 2018. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%B%D0%BD%D1%8F-%D1%89%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%8E-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%97-%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0/a-46670434> (дата звернення: 22.10.2019).

5. Зеленський назвав свої пріоритети в політиці, 2019. ІА «УНІАН». URL: <https://www.unian.ua/politics/10541637-zelenskiy-nazvav-svoji-prioriteti-v-politici.html> (дата звернення: 23.10.2019).

6. Конституція України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 23.10.2019).

7. Радченко, О., 2009. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення: монографія. Харків: ХарPI НАДУ «Магістр», 380 с.

8. Радченко, О., 2010. Ціннісний вимір трансформації державно-політичного режиму в Україні. Автореф. на здобуття наук. ступеня доктора наук з держ. управління за спец. 25.00.02 – механізми державного управління, Запоріжжя, 38 с.

9. Українське суспільство та європейські цінності: звіт за результатами соціологічного дослідження, 2017. Friedrich-Ebert-Stiftung. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/JEvropeiski_cinnosti_tables_and_diagrams_MR_.pdf (дата звернення: 22.10.2019).

10. Цінності «ідеального політика» – законослухняність і доброзичливість, реального – влада, гроші і успіх – дослідження, 2017. Український кризовий медіа-центр. URL: <http://uacrisis.org.ua/54442-noks-fishes> (дата звернення: 22.10.2019).

11. Цінності українців pro et contra реформ в Україні: опитування, 2015. ІА «Укрінформ». URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1850963-78799c8650906a9dd662cee6db323ee1.html (дата звернення: 23.10.2019).

12. Що українці вважають головними життєвими цінностями: опитування, 2009. ІА «УНІАН». URL: <https://www.unian.ua/politics/301516-scho-ukrajintsi-vvajayut-golovnimi-jittevimi-tsinnostyami-opituvannya.html> (дата звернення: 23.10.2019).

13. Щоб припинили стріляти. Зеленський розповів, як планує здолати Росію, 2019. Новое время. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/shchob-pripinili-strilyati-zelenskiy-rozpoviv-yak-planuye-zdolati-rosiyu-50012083.html> (дата звернення: 23.10.2019).

14. Які цінності стоять за рішеннями українців вдаватися (або не вдаватися) до корупції? 2018. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: <https://dif.org.ua/article/yaki-tsinnosti-stoyat-za-rishenniyami-ukraintsi-vdavatisya-abo-ne-vdavatisya-do-koruptsii> (дата звернення: 23.10.2019).

References

1. 5-richchia Pomaranchevoi revoliutsii v otsinkakh ekspertiv (5th anniversary of the Orange Revolution expert evaluations), 2009. Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva. URL: <https://dif.org.ua/article/5-richchya-pomaranchевой-revolutsii-v-otsinkakh-ekspertiv> (Last accessed: 23.10.2019).
2. Horbatenko, V., 2007. Tsinnisni aspekty reformuvannya politychnoi systemy Ukrainy (Value aspects of reforming Ukraine's political system), *Politychnyi menedzhment*, №3, s. 9–12.
3. Horbatenko, V., Shemshuchenko, Yu., Babkina, V., 2004. Politologichnyi entsyklopedychnyi slovyk (Political Science Encyclopedic Dictionary). Kyiv: Heneza, 736 s.

4. Doslidzhennia: shcho ukraintsi znaiut pro svoi prava? (Research: What do Ukrainians know about their rights?), 2018. *Deutsche Welle*. URL: <https://www.dw.com/uk/%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%89%D0%BE-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%96-%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%8E%D1%82%D1%8C-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%81%D0%B2%D0%BE%D1%97%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%B0/a-46670434> (Last accessed: 22.10.2019).

5. Zelenskyi nazvav svoi priorityty v politytsi (Zelensky named his priorities in politics), 2019. *IA «UNIAN»*. URL: <https://www.unian.ua/politics/10541637-zelenskiy-nazvav-svoji-priorityty-v-politici.html> (Last accessed: 23.10.2019).

6. Konstytutsiia Ukrainy (The Constitution of Ukraine). *Zakonodavstvo Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (Last accessed: 23.10.2019).

7. Radchenko, O., 2009. Tsinnisna systema suspilstva yak mekhanizm demokratychnoho derzhavotvorennia: monohrafiia (The value system of society as a mechanism of democratic state formation: a monograph). Kharkiv: *Khar'NI NADU «Mahistr»*, 380 s.

8. Radchenko, O., 2010. Tsinnisnyi vymir transformatsii derzhavno-politychnoho rezhymu v Ukraini (Value measurement of transformation of the state-political regime in Ukraine). *Avto-ref. na здобuttia nauk. stupenia doktora nauk z derzh. upravlinnia za spets. 25.00.02 – mekhanizmy derzhavnoho upravlinnia*, Zaporizhzhia, 38 s.

9. Ukrainiske suspilstvo ta yevropeiski tsinnosti: zvit za rezultatamy sotsiolohichnoho doslidzhennia (Ukrainian Society and European Values: A Case Study Report), 2017. *Friedrich-Ebert-Stiftung*. URL: http://fes.kiev.ua/n/cms/fileadmin/upload2/IEuropeiski_cinnosti_tables_and_diagrams_MR.pdf (Last accessed: 22.10.2019).

10. Tsinnosti «idealnoho polityka» – zakonoslukhnianist i dobroznychlyvist, realnoho – vlada, hrosi i uspih – doslidzhennia (Values of the «ideal politician» – law-abiding and benevolent, real – power, money and success – research), 2017. *Ukrainskyi kryzovyi media-tsentr*. URL: <http://uacrisis.org/ua/54442-noks-fishes> (Last accessed: 22.10.2019).

11. Tsinnosti ukraintsiiv pro et contra reform v Ukraini: opytuvannia (Values of Ukrainian Pro et Contra Reforms in Ukraine), 2015. *IA «Ukrinform»*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1850963-78799c8650906a9dd662cee6db323ee1.html (Last accessed: 23.10.2019).

12. Shcho ukraintsi vvazhaiut holovnymy zhyttievymy tsinnostiamy: opytuvannia (What do Ukrainians consider to be the main values of life: a poll), 2009. *IA «UNIAN»*. URL: <https://www.unian.ua/politics/301516-scho-ukrajintsi-vvajayut-golovnimi-jittevimi-tsinnostyami-opituvannya.html> (Last accessed: 23.10.2019).

13. Shchob pryynyly striliaty. Zelenskyi rozpoviv, yak planuie zdolaty Rosiiu (To stop firing. Zelensky told how he plans to conquer Russia), 2019. *Novoe vremia*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/shchob-prypinili-strilyati-zelenskiy-rozpoviv-yak-planuye-zdolati-rosiyu-50012083.html> (Last accessed: 23.10.2019).

14. Iaki tsinnosti stoiat za rishenniamy ukraintsiiv vdavatsia (abo ne vdavatsia) do koruptsii? (What are the values behind the decision of Ukrainians to resort to (or not to resort to) corruption?), 2018. *Fond «Demokratychni initsiatyvy» imeni Ilka Kucheriva*. URL: <https://dif.org.ua/article/yaki-tsinnosti-stoyat-za-rishennyami-ukraintsiiv-vdavatsia-abo-ne-vdavatsia-do-koruptsii> (Last accessed: 23.10.2019).